

УДК 027.7:023

Дікунова О. А., Лебедюк О. О.

Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет»

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ БІБЛІОТЕК ВНЗ
(ДОСВІД РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ КРИВОРІЗЬКОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»)**

Розкрито сутність поняття «підвищення кваліфікації бібліотекарів ВНЗ». Розглянуто форми підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців на основі практичного досвіду наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Ключові слова: бібліотеки вищих навчальних закладів, підвищення кваліфікації фахівців бібліотек ВНЗ, форми підвищення кваліфікації бібліотекарів, самоосвіта бібліотекарів, бібліотечні конференції та семінари.

Dikunova O., Lebedyuk O.

**ORGANIZATIONAL-METHODICAL FOUNDATIONS OF ADVANCED
TRAINING OF UNIVERSITY LIBRARIANS (WORK EXPERIENCE OF
LIBRARY OF KRYVYI RIH PEDAGOGICAL INSTITUTE OF STATE
HIGHER EDUCATION INSTITUTION «KRYVYI RIH NATIONAL
UNIVERSITY»)**

Paper reveals meaning of the notion «advanced training of university librarians», discusses forms and methods of advanced training of library specialists, analyzes experience of the scientific library of Kryvyi Rih pedagogical institute of State Higher Education Institution «Kryvyi Rih National University» in the field of advanced training activities.

Keywords: university libraries, advanced training of university libraries specialists, forms and methods of advanced training of librarians, self-education of librarians, library conferences and seminars.

Постановка проблеми. Україна стоїть на порозі глибоких суспільно-політичних та економічних змін. Ці перетворення торкнуться всіх галузей економіки, освіти, науки, культури, охорони здоров'я. Від того, наскільки ефективно відбудеться реформування країни, залежатиме наше майбутнє. Суспільство кардинально змінюється, отже, від фахівців усіх галузей очікується адекватна реакція на ці зміни.

Сьогодні бібліотеки як соціальні інститути повинні довести, що вони необхідні суспільству. Без фундаментальної базової підготовки неможливе якісне фахове виконання професійних обов'язків, тому до бібліотечних фахівців суспільство висуває високі й складні вимоги.

Немає сумнівів, що в сучасних бібліотеках потрібні спеціалісти високої професійної кваліфікації. Стрімке входження в бібліотечну практику інформаційних технологій, модернізація структури і новий зміст роботи бібліотек потребують регулярного оновлення професійних знань, постійного особистісного розвитку, підвищення кваліфікації з максимальною ефективністю.

Бібліотека ВНЗ педагогічного профілю є складною соціально-комунікаційною системою, в ній повинні працювати спеціалісти, які володіють високим рівнем фахових знань, мають психологічні, педагогічні й комунікаційні здібності та здатні до інноваційних змін і професійного творчого розвитку.

Бібліотечні колективи ВНЗ унікальні за своїми професійним та особистісним потенціалом, але загальною тенденцією є невисокий відсоток бібліотекарів із фаховою освітою. Отже, керівництво бібліотек вищих навчальних закладів змушено вирішувати проблему підготовки кадрів і підвищення їх кваліфікації власними силами та на власний розсуд.

Зауважимо, що, хоча професійна бібліотечна діяльність потребує спеціальних знань і фахової підготовки, тобто бібліотечної освіти, існує точка зору, що в бібліотеці можна успішно працювати, не маючи їх. Необов'язковість профільної освіти – фактор, що знижує престиж бібліотечної професії. Отже, наразі, актуальним є питання пошуку шляхів опанування бібліотечної справи працівниками з небібліотечною освітою.

Таким чином, для того, щоб підвищити свою кваліфікацію потрібно її, насамперед, мати. А коли відсоток бібліотекарів, які мають фахову вищу освіту, мінімальний, то у такій ситуації потрібен індивідуальний підхід до кожного члена колективу. Тобто, процес підвищення кваліфікації у кожній бібліотеці повинен вирішуватись виходячи з ситуації, яка склалася з кадрами у конкретній бібліотеці.

Стан дослідження проблеми. Питання підвищення кваліфікації бібліотекарів вищих навчальних закладів розробляють відомі українські вчені-бібліотекознавці: В. Загуменна, В. Ільганаєва, Н. Кушнарєнко, В. Пашкова, В. Скнар, М. Слободяник, А. Чачко, І. Шевченко та ін. До захисту готується дисертація І. І. Макєєвої, яка присвячена проблемі підвищення кваліфікації фахівців бібліотек ВНЗ як в історичному, так і в організаційно-методичному аспектах. Але існує багато практичних проблем, з якими стикаються керівники бібліотек вищих навчальних закладів. Тому програми підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців повинні порушувати більш фундаментальні питання: професійну й соціально-психологічну адаптацію до нових умов професійного середовища; систему цінностей, способів мислення й підходів до вирішення професійних проблем, що необхідно для подальшого ефективного розвитку бібліотек вищих навчальних закладів.

Мета статті – проаналізувати програму підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців на основі практичного досвіду наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Виклад основного матеріалу. Професійна кваліфікація розглядається в якості комплексної характеристики, що включає особливості технологічної підготовки і якості особистості бібліотечного фахівця. Їх застосування в процесі набуття знань, навиків і умінь дозволяє бібліотекарям виконувати професійні обов'язки на рівні вимог, зафіксованих у документах, які регламентують їх діяльність. Категорії «знання», «уміння», «навики» є компонентами підструктури особистості. Серед особистісних характеристик розглядаються ті, що необхідні для реалізації конкретної діяльності. Тому ми погоджуємося з І. І. Макєєвою, що підвищення кваліфікації – це комплексна система, що забезпечує актуалізацію, розширення й поглиблення фахових знань, отримання нових сучасних теоретичних знань та практичних умінь і навиків для оперативної адаптації персоналу до соціальних і конкретних професійних змін [1].

Ми вважаємо, що підвищення кваліфікації бібліотекарів ВНЗ – це удосконалення фахових знань і навиків, підвищення загальноосвітнього рівня відповідно до останніх досягнень культури, науки й техніки, ознайомлення з передовим бібліотечним досвідом і готовність до отримання нових актуальних знань, набуття нових практичних умінь, здатність до інноваційного мислення, бажання якісного професійного розвитку.

Починається процес підвищення кваліфікації бібліотекарів із створення системи навчання у відповідності з сучасними вимогами до кваліфікації працівників, до рівня їх інтелектуального і культурного розвитку, що здатна оперативно враховувати зміни середовища функціонування бібліотеки, виявляти й оцінювати інновації з точки зору доцільності їх включення в програму, встановлювати залежність змісту навчання від потреб бібліотекарів.

Отже, система базується на таких принципах:

- зацікавленість у результатах підвищення кваліфікації;

- послідовність і безперервність навчання;
- випереджувальний характер навчання;
- єдність теоретичної, методичної і практичної підготовки;
- гнучкість форм, методів і засобів навчання;
- пріоритетність професійних інтересів.

Система підвищення кваліфікації вимагає повного охоплення всіх працівників бібліотеки; диференційованого підходу залежно від посади, освіти, функціональної спеціалізації, стажу роботи; систематичності й послідовності, що пов'язано з розробкою конкретних програм.

Нами було розроблено проект «Програма підвищення кваліфікації фахівців бібліотек ВНЗ: організаційно-психологічні фундації», який заслухано та обговорено на V ювілейній Міжнародній конференції УБА «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта: нові вимоги», що відбулася 18–21 лютого 2015 р. у селищі Славське Львівської області.

Проект має 2 складові: психологічну та організаційну. Ми детально розкриємо сутність організаційно-методичної складової.

Організаційно-методична складова проекту має 2 блоки: внутрішньобібліотечний та міжбібліотечний.

У **внутрішньобібліотечному блоці** представлено такі організаційні форми роботи (з урахуванням практичного досвіду наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту):

Форми роботи	Зміст роботи
Самоосвіта	Ознайомлення з фаховою періодикою (у т. ч. в електронному вигляді), «кільцева пошта» професійних видань
Групове навчання	Школа бібліотекаря (семінари, «круглі столи», захисти проєктів, тренінги, конкурси тощо); ділові ігри, дискусії, інтерактивні огляди фахової періодики; методичні наради
Стажування в інших відділах бібліотеки	Заміщення колег, робота в інших відділах, виконання не властивих займаній посаді технологічних процесів
Корпоративна діяльність у межах бібліотеки	Спільна діяльність фахівців бібліотеки на досягнення загальної мети

Організаційні форми роботи у внутрішньобібліотечному блоці

Ми вважаємо, що ефективною формою підвищення кваліфікації є самоосвіта, яка передбачає самостійне вивчення методичних матеріалів і професійної літератури. Можливість отримання актуальної фахової й сучасної інформації сприяє підвищенню рівня мотивації до самоосвіти. Працівники нашої бібліотеки мають можливість (і бажання!) ознайомитись з публікаціями у друкованих фахових періодичних виданнях. На сайті бібліотеки створено рубрику з інтерактивними посиланнями на фахові електронні ресурси. У бібліотеці практикується «кільцева пошта» професійних видань. Серед бібліотечних працівників зростає попит на фахові видання, що сприяє підвищенню рівня професійного читання і професійного спілкування.

У науковій бібліотеці Криворізького педагогічного інституту діє школа бібліотекаря, на якій у процесі групового навчання широко використовуються традиційні та інноваційні форми підвищення кваліфікації.

Наводимо план роботи «Школи бібліотекаря» на 2015 рік, де заплановано використання тільки активних форм підвищення кваліфікації бібліотечних працівників.

План роботи «Школи бібліотекаря» наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту на 2015 рік

№ п/п	Назва заходу	Форма заходу
1.	Віртуальна виставка як форма популяризації книжкового фонду наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту	Практичний семінар
2.	Шлях книги та облік бібліотечних фондів	Практичне заняття
3.	Методи і форми роботи з користувачами: традиції та інновації	Семінар-тренінг
4.	Рідкісний і цінний фонд – оцифрування документів	Семінар-дискусія
5.	Бібліографічний опис документів	Практичний семінар
6.	Сайт наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту. Пошук інформації в Інтернеті.	Круглий стіл

План роботи «Школи бібліотекаря» на 2015 рік

Навчально-практичні семінари є найбільш дієвою формою підвищення кваліфікації. Вони передбачають найбільшу активність учасників і використовуються для спільного обговорення актуальних проблем, вироблення загальних рішень або пошуку нових та креативних ідей. Наприклад, на заняттях школи бібліотекаря було проведено такі семінари-практикуми: «Бібліотечні класифікаційні системи», «Довідково-пошуковий апарат бібліотеки», «Комплектування та облік бібліотечних фондів».

Наукова бібліотека Криворізького педагогічного інституту впроваджує в практику роботи інноваційні активні форми підвищення кваліфікації: *круглі столи, тренінги, екскурсії, захисти проектів, конкурси, ділові ігри*. Наприклад, нами було розроблено і проведено зі слухачами школи бібліотекаря семінар-тренінг «Впровадження інноваційних технологій в бібліотеці», де кожен слухач висловлював свою думку щодо розуміння процесу інноваційної інформаційно-бібліотечної діяльності та пропонував своє бачення запровадження новацій у відділах бібліотеки, на своїх робочих місцях.

Зі слухачами школи бібліотекаря було проведено *круглий стіл* «Бібліотека майбутнього: моє бачення». На цьому заході було задіяно мультимедійну техніку, на якій презентувались власні проекти бібліотекарів щодо майбутнього книгозбірні. Після перегляду презентацій – обговорення проектів, вільний обмін думками, аргументовані конструктивні пропозиції.

Слухачі школи бібліотекаря створюють і захищають власні проекти, наприклад «Довідково-пошуковий апарат бібліотеки: традиційні паперові каталоги та картотеки чи електронний каталог?». Для цього заходу слухачі були поділені на мікрогрупи (враховувались особисті побажання). Кожній мікрогрупі було запропоновано розкрити сутність та значення того чи іншого сегменту довідково-пошукового апарату (абеткового каталогу, систематичного каталогу, алфавітно-предметного покажчика, систематичної картотеки статей, електронного каталогу тощо). Проекти були представлені з використанням мультимедійної наочності. Створення проектів формує навички роботи в команді, сприяє розвитку творчого професійного мислення, вміння здійснювати пошук оптимального вирішення проблеми.

Зі слухачами школи бібліотекаря також проводяться *ділові, рольові ігри*. Таке ситуаційне навчання застосовується як метод функціональної спеціалізації. Під час гри навчання максимально наближено до реальної діяльності. Учасники ігор, у відповідності зі своїми ролями, навчаються приймати рішення у змодельованих ситуаціях, зокрема, й у конфліктних.

Пасивні огляди фахової періодики ми замінили на активну популяризацію бібліотечних видань. Для того, щоб зацікавити працівників бібліотеки ознайомлюватися з бібліотечними періодичними виданнями, ми запропонували слухачам школи бібліотекаря, переглянути обраний бібліотечний журнал, а потім, на практичному занятті, розкрити суть однієї статті, яку він вибрав на власний розсуд. Звісно, потрібно було враховувати відділ, у якому працює бібліотекар, і те, як буде використовуватися інформація у подальшій роботі. Цікаві, змістовні доповіді більшості бібліотекарів сприяли активній дискусії з актуальних питань.

Ми вважаємо, що активні форми підвищення кваліфікації бібліотекарів мають більше переваг в поглибленні професійних знань, практичних умінь і мотивації до самоосвіти та отримання фахової освіти.

Для безперервної та успішної роботи бібліотеки певна частина працівників повинна мати професійні навички, що дозволяють, за необхідності, замінювати колег, які відсутні на своєму робочому місці. Запровадження стажування в інших відділах нашої бібліотеки, як своєрідної форми підвищення кваліфікації, дозволяє готувати працівників до можливого заміщення колег, переміщення (ротації), навчання і просування перспективних фахівців з метою їх кар'єрного зростання.

До **міжбібліотечного блоку** належать такі організаційні форми підвищення кваліфікації:

Форми роботи	Зміст роботи
Організація курсів підвищення кваліфікації	Майстер-класи, тренінги, семінари тощо
Фахові конференції, семінари	Участь у якості слухача або доповідача, підготовка тез, доповідей, виступи на конференціях, семінарах
Професійне спілкування	Обмін досвідом, обговорення фахових актуальних (дискусійних) проблем; відвідування інших бібліотек
Стажування в інших бібліотеках	Робота на своїй посаді в умовах інших бібліотек, виконання невластивих займаній посаді технологічних процесів
Дистанційне навчання	Онлайн-конференції, вебінари тощо
Корпоративна діяльність бібліотек	Створення зведених електронних каталогів та баз даних, участь у міжбібліотечних корпоративних проєктах тощо

Організаційні форми підвищення кваліфікації міжбібліотечного блоку

У практиці організації курсів підвищення кваліфікації застосовуються активні методи навчання: проведення *майстер-класів, семінарів, тренінгів* для бібліотекарів, що передбачають отримання нових знань і набуття практичних умінь. Однією з перспективних міжбібліотечних форм підвищення кваліфікації є проведення Українською бібліотечною асоціацією (УБА) літніх та зимових шкіл молодих бібліотекарів, на яких фахівці досліджують актуальні проблеми бібліотечної діяльності, захищають власні проєкти, генерують креативні ідеї. Бібліотекарі Криворізького педагогічного інституту беруть участь у подібних заходах УБА і на власному досвіді переконуються в їх ефективності.

Працівники наукової бібліотеки Криворізького педагогічного інституту є активними учасниками *фахових наукових конференцій, науково-практичних семінарів, нарад*, які проводять бібліотеки ВНЗ, й заходів, які організовує та проводить Державна науково-педагогічна бібліотека (ДНПБ) ім. В. О. Сухомлинського, Українська бібліотечна асоціація. На базі нашої бібліотеки також проводяться міські науково-практичні конференції, на яких бібліотечні фахівці представляють ґрунтовні доповіді, що викликають дискусійні обговорення. Вважаємо, що відвідування фахових конференцій – досить дієвий спосіб підвищення своєї кваліфікації. Виступи з доповідями, обмін професійним досвідом, обговорення дискусійних питань мають на меті особистісне професійне удосконалення та формування нового бібліотечного світогляду.

Актуальною формою міжбібліотечного блоку підвищення кваліфікації є стажування в інших бібліотеках. Ми вважаємо, що це необхідна, але на сучасному етапі, менш поширена форма підвищення кваліфікації. Стажування в інших бібліотеках може включати консультування з різних напрямів бібліотечної роботи, практичну роботу з удосконалення необхідних навиків на основі технологій, що використовуються у базовій бібліотеці, ознайомлення з регламентувальною та технологічною документацією, розробленою бібліотекою. Стажування в умовах іншої бібліотеки поглиблює не тільки власний бібліотечний досвід, а й сприяє удосконаленню та покращенню діяльності на своєму робочому місці.

Перспективною і актуальною формою міжбібліотечного блоку підвищення кваліфікації є участь в онлайн-конференціях та вебінарах. Вебінар, як формат дистанційного навчання, здатний стати серйозною альтернативою традиційним формам підвищення кваліфікації. Вебінар – чи не єдина технологія, що дозволяє одночасно провести інтерактивну консультацію, навчальне заняття з великою кількістю учасників і забезпечує повну взаємодію з аудиторією та ведучим. До того ж, запис його проведення залишається на сервері й може буде використано у процесі подальшого навчання.

Позитивний досвід бібліотечного співтовариства України свідчить про те, що об'єднання бібліотек у корпоративних проектах не тільки відкриває більш широкий доступ до інформаційних ресурсів, але й формує новий тип міжбібліотечних відносин. Прикладами корпоративної діяльності бібліотек ВНЗ є корпоративна каталогізація; формування фондів; створення повнотекстових електронних колекцій, спільних баз даних, каталогів та інших корпоративних інформаційних продуктів; спільне інформаційне обслуговування користувачів, зокрема об'єднана довідкова віртуальна бібліографічна служба. Участь у корпоративних проектах сприяє обміну актуальною інформацією та позитивним досвідом між учасниками проектів і дає можливість впроваджувати інноваційні технології в практику роботи бібліотек ВНЗ, підвищує рейтинг бібліотек. Наукова бібліотека Криворізького педагогічного інституту є учасником корпоративного проекту з формування загальнодержавного реферативного електронного ресурсу «Україніка наукова» і фахівці інформаційно-бібліографічного та науково-методичного відділів разом з фахівцями провідних освітянських бібліотек формують галузевий реферативний ресурс з питань психології, педагогіки, освіти та виховання. Таким чином, відбувається корпоративна взаємодія не тільки в межах нашої бібліотеки, а й в межах бібліотек України – учасників корпоративного проекту.

Для керівництва бібліотек вищих навчальних закладів, які усвідомлюють важливість і необхідність підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів, ми пропонуємо наступне:

1. Диференціація навчання персоналу бібліотек ВНЗ, а саме розподіл працівників на групи залежно від статусу, освіти, бібліотечного стажу та напрямів діяльності.

2. Розуміння як керівництвом, так і колективом бібліотеки принципу випереджального навчання, який полягає в усвідомленні потреби в особистісному та професійному розвитку, у нових актуальних бібліотечних знаннях.

3. Підвищення комп'ютерної грамотності бібліотекарів – практичні навички роботи в автоматизованих бібліотечних системах (АБІС), знання принципів створення веб-сайтів та віртуальних служб, використання Інтернет-ресурсів для вирішення професійних задач; використання, створення та представлення електронних інформаційних ресурсів у мережі Інтернет та на локальних серверах.

4. Участь у корпоративних бібліотечних проектах, що сприятиме розвитку партнерства, співробітництва, інтеграції інтелектуальних зусиль у бібліотеках для розв'язання власних стратегічних завдань.

5. Розробка проектів і концепцій діяльності бібліотек ВНЗ, що включає аналіз та визначення пріоритетних нових напрямків бібліотечної діяльності, створення сучасної професіограми бібліотечного фахівця.

6. Створення багаторівневої системи підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців ВНЗ на державному рівні за спеціальними програмами з урахуванням специфіки діяльності бібліотек.

Підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців є невід'ємною складовою розвитку конкретної бібліотеки. А вибір оптимальних форм і технологій навчання кожна бібліотека повинна зробити виходячи з цілей і завдань, які стоять перед колективом. Спираючись на чітко сформульовані цілі навчання, необхідно зробити вибір найбільш ефективних методів і форм підвищення кваліфікації.

Висновки. Нові професійні функції бібліотечних спеціалістів зумовлюють основні фактори формування оновлених вимог до професії. Для всієї бібліотечної спільноти України є очевидною необхідність не тільки підвищення кваліфікації, але й трансформації бібліотечного світогляду. Персонал бібліотеки ВНЗ є одночасно суб'єктом і об'єктом розвитку інтелектуальної моделі світогляду. Тому вирішальне значення в процесі підвищення кваліфікації є навчання і розвиток професійно свідомих, творчо мислячих спеціалістів, для яких професійні знання стають особистісно значущими й націленими на систематичне якісне навчання та практичну реалізацію.

Отже, особистий професійний досвід, збагачений та поглиблений постійним розвитком, систематичне оновлення фахових знань – запорука удосконалення творчої професійної бібліотечної діяльності та кар'єрного зростання спеціалістів бібліотек вищих навчальних закладів.

Список використаних джерел:

1. *Макеєва І. І. Методологічні підходи до організації внутрішньобібліотечної системи підвищення кваліфікації кадрів бібліотек ВНЗ / І. І. Макеєва // Бібл. вісн. – 2008. – № 5–6. – С. 29–34.*

УДК 021.85:027.7

Бакуменко Л. Г.

Харківський державний університет харчування та торгівлі

ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУ КНИГООБМІНУ У НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ХАРКІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ

Розглянуто питання формування фондів через впровадження процесів книгообміну в роботу наукової бібліотеки ХДУХТ шляхом створення сектору обмінного фонду та посилення зв'язків з іншими бібліотечними закладами за допомогою книгообміну.

Ключові слова: книгообмін, бібліотечні заклади, міжбібліотечна взаємодія.

Bakumenko L.

STRENGTHENING RELATIONS BETWEEN SCIENTIFIC LIBRARY OF KHARKIV STATE UNIVERSITY OF FOOD TECHNOLOGY AND TRADE AND OTHER LIBRARIES THROUGH BOOK EXCHANGE

This article considers issues of formation of book collections through implementation of book exchange processes in work of Kharkiv State University of Food Technology and Trade Scientific Library. It was realised via creation of book exchange subdivision and strengthening contacts with other library institutions regarding book exchange.

Keywords: book exchange, libraries, interlibrary interaction.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні в умовах нестабільного фінансування і економії коштів кожна бібліотека встановлює партнерські відношення з іншими